

ДЕПЕНИЈЕ И РЕЦИКЛАЖА ОТПАДА

Угушићемо се у ђубрету

У уређеном систему о отпаду се размишља пре него што он настане. Јер, кад настане, онда је већ касно. Србија још увек не размишља у оквирима дугорочног решавања проблема, већ реагује тек кад је опомене неко из ЕУ

Почетком јула запалила се привремена депонија Јермејино поље у Пожаревцу. Кризни штаб прогласио је ванредну ситуацију у том делу града, али је два дана касније тамошњи Градски завод за заштиту јавног здравља мерењем утврдио да ниво сумпордиоксида, азот-диоксида и чађи „није изазвао загађење ваздуха“. Међутим, резултати на том једном мерном месту, код Опште болнице, разликовали су се од алармантних које је широм центра забележила локална еколошка организација Сова, откривши три и по пута веће вредности од дозвољених за ПМ честице, познате као „невидљиве убице из ваздуха“.

Присуство диоксида и фурана није утврђено, не зато што ових полутаната није било, већ што наше стручне службе нису оспособљене за нестандартне методе које би могле да их детектују, што раније није био случај, упозорила је Национална еколошка асоцијација (НЕА).

Пожар је проглашен угашеним, премда се гомила отпада на путу ка Костолцу и даље местимично пушила. Али, таква је природа огромне већине од 164 општинске депоније, које су најчешће неприлагођене санитарним стандардима, без потребних дозвола и урађених студија о утицају на животну околину. Њихов се век продужава сабијањем остатака из домаћинства, помешаних са искоришћеним батеријама, старим лековима и гумама, различитим хемикалијама, отпадним моторним уљем... Зато се места где се званично одлаже смеће у великом делу Србије готово могу поистовестити са сметлиштима, или чак дивљим депонијама, како истичу наши саговорници.

Осим што путем кише и снега штетне материје одатле продиру у земљиште и подземље - будући да претежно нема заштитних подлога, распадањем органских материја ствара се и експлозивни метан који се не контролише. Да тај гас букне, довољан је немар, високе температуре или зла намера обично Н. Н.

лица, против кога се подноси кривичне пријаве како би се избегло позивање на виши степен одговорности. „Својим неделовањем и непоштовањем прописа и стратегија, доносиоци одлука на локалном, покрајинском и републичком нивоу доводе до гомилања еколошких проблема у нади да они неће да ескалирају за њихових мандата“, каже Игор Јездимировић, председник удружења Инжењери заштите животне средине.

Спрегом свих поменутих фактора у јуну су гореле и депоније у Ковину, Крагујевцу, Сопоту, Старој Пазови, Параћину, Винчи. И реком Љиг плутале су мртве свиње, званично опет на савест грађана. Нову смо годину дочекали уз апокалиптичне призоре Потпећког језера прекривеног разноликим ђубретом које је бујичним Лимом похрлило ка брани у Прибоју, по ко зна који пут, а да нико није одговарао. „Чини се да је Црна Гора отишла корак даље од Србије, јер је код нас теже да се починилац пријави, кривично дело докаже и санкционише“, надовезује се Амел Курбеговић, еколошки активиста и докторанд заштите животне средине и одрживог развоја на Факултету за примењену екологију Фортуна у Београду.

Запалила се поново и депонија Стањевине у Пријеполу, деценијама „привремена“ и тужан знак добродошлице пристиглим магистралним путем. Ствар је „решена“ затварањем, „санирањем“ и „рекултацијом“, како су премијерка Ана Брнабић и министарка заштите животне средине Ирена Вујовић назвале покривање сметлишта земљом, ризлом и геоглином, и сађење траве и зимзелена, не хајући шта се испод догађа. „Када затрпамо отпад, он наставља да утиче на подземне воде, док депонијски гас и даље настаје, само се ми уздамо да неће бити акутних последица“, наводи Јездимировић.

На хроничне импликације у виду трајног загађења већ смо навикли, остављајући их наредним генерацијама, као и - правилан приступ отпаду. А он

није у депоновању, већ у управљању и то на начин да се све подложно рециклажи преради, а ресто усмери у производњу енергије, кад остане само мала количина пепела. И тад само њу треба адекватно похранити, како апелују активисти чија је тежња европска - нулти ниво отпада.

Идеал коме стреме је град Беч, где осим сортирања смећа на месту настанка, одакле се специјализованим возилима одвозе у рециклажне центре, постоји спалионица у којој се уништава све што даље не може бити искоришћено, па и опасан отпад. „У том процесу настаје топлотна или електрична енергија, и то без емисије канцерогеног диоксида коју спречава напредна технологија“, истиче др Дејан Павловић, председник Европске зелене партије.

Код нас, опет, отпад се у малом проценту раздваја, све се баца у један контејнер, вози истим камионима, због чега рециклажни ресурси постају запрљани, па фирме које их прерађују морају да увозе сировине, како наглашава Ана Беришић, председница Сове, мастер инжењер рударства. Наш пластични отпад завршава на депонијама, а онда распадајући се на микропластику доспева у воду, земљиште, ваздух. „Истраживања генетичара Миодрага Стојковића показала су да је микропластика присутна и у људском ембриону“, каже Кристина Цвејанов, чланица НЕА и експерткиња за управљање отпадом.

„Држава за сада није показала капацитет да омогући сакупљање отпада за прераду, па самим тим изостаје заинтересованост компанија да улажу у третмане“, она примећује. Ипак је у Србији добро развијена рециклажа старог гвожђа и папира, електричног и електронског отпада, полиетиленске фолије и ПЕТ флаша, што је отприлике наш максимум у управљању отпадом.

Јер, у јавности нема ни једног јединог податка о локацијама јаловишта на ком се одлаже рударски отпад, који чини 88 одсто свог отпада одложеног у живот-

ну средину, док нема информација ни о његовом утицају на околину. Опасан отпад, укључујући и медицински (ако није завршио на сметлиштима), извози се у западне земље, по не баш јефтним тарифама. Ризик да ће ЕУ ово ускоро забранити нечланицама, дочекујемо неспремни, упозорава Павловић.

„Ми не видимо колико можемо не само да уштедимо, већ и зарадимо решавањем својих еколошких проблема применом принципа циркуларне економије“, Павловић додаје, сматрајући бенефитом и заштиту здравственог система, угроженог неулагањем у екологију. Ону праву, а не самопроглашену, где се сматра довољним да се смеће из домаћинства преусмери са пресастићених депонија на другу локацију, не марећи за циркуларну економију, као ни за додатне трошкове комуналних предузећа и самих грађана.

Зато се таквим републичким одлукама излази у сусрет са локала неко време, али се брзо враћа на старо. Јер, нема економске логике да житељи Сјенице, рецимо, одвозе своје смеће на регионалну депонију Дубоко код Ужица, далеко више од 50 километара, што није усамљени случај намераваних дислоцирања.

Има још уврнутих идеја врхушке, па је намера руководства Пријепоља била да се сметлишта из корита Лима преселе у заштићено природно добро Камена Гора, док су власти Пожаревца биле наумиле да регионалну депонију

сместе на плодно тло у центру Стига, и то близу водоизворишта, на медоносном подручју и археолошком налазишту Кличевачког идола, што су у оба случаја стопирали активисти.

Актуелни план Министарства заштите животне средине за спречавање загушења хидроелектране Потпећ почиња на тзв. плутајућим баријерама, што је опет „нелогично и неodrживо“, према мишљењу Курбеговића. Посебно јер само мали део отпада остаје на површини, док остатак пада на дно и ствара опасан талог и муљ, одакле одлази у ланац исхране, како „човек постаје и загађивач, и угрожена категорија“.

Начини на које послују кинеске компаније Зићин (у Бору и Мајданпечку) и ХБИС (у Смедереву) нису транспарентни, те се може само нагађати да ли су оне ослобођене обавезе извештавања о отпаду посебним законом прављеним за њих, како каже Цвејанов. Повод за сумњичавост представља извештај Агенције за заштиту животне средине по ком се губи траг опасном индустријском отпаду у количини од око 370.000 тона у периоду 2012-2019. А можда се „загубио“ похрањивањем на локалним депонијама или је нелегално заокпан, како подозрева Павловић.

Како да свиње не плутају реком Љиг, кад у Србији не постоје ни спалионице анималног отпада. Зашто се кал из месних индустрија меша са комуналним отпацама или оконча на сточним гробљима, супротно закону и

Правилнику о начину разврставања и поступања са споредним производима животињског порекла, како каже Александар Антонијевић, самостални стручно-технички сарадник Факултета инжењерских наука Универзитета у Крагујевцу. Тако постају потенцијални извор заразе, уз сасвим сигурно загађење земљишта и подземних вода, док би спаљивањем у специјализованим објектима, на 1.100 степени Целзијуса, настајали топла вода и пепео, погодан као везиво у изградњи путева, Антонијевић наглашава.

Па чак и дуго најављивана, а крајем 2019. и започета модернизација депоније у Винчи није у складу са најсавременијим еколошким критеријумима. „Град Београд се обавезао уговором о јавно-приватном партнерству са компанијом Беочиста енергија и јапанско-француским конзорцијумом SUEZ Groupe - I-Environment Investments limited да сваке године обезбеди близу 400.000 тона отпада за добијање енергије. Ако нема ни примарне ни секундарне селекције, питање је који ће то отпад бити“, Павловић сумња да ће и драгоцене сировине бити спаљиване, само зато што је неко преузео по грађане штетне обавезе.

„Спаљивање без претходно издвојених ресурса за рециклирање неприхватљиво је и са становишта Поглавља 27 приступних преговора са ЕУ. Када се одлучите да тако третирасте отпад, морате да имате оправдан разлог према свим стандардима и директивама које је држава Србија усвојила“, наглашава Наталија Стојменовић из Иницијативе Не дајмо Београд. Увидом у документацију пројекта Винча, Иницијатива је утврдила да је технологија за пречишћавање отпадних вода добра, за разлику од оне за пречишћавање ваздуха, како ће оно што дишемо бити још загађеније.

„Приватизација“ највеће депоније у Србији собом носи и финансијске замке, јер Град ће у наредних 30 година инвеститору исплаћивати преко 38 милиона евра годишње из буџета, док ће гро трошкова директно плаћати грађани преко четири до пет пута повећаних рачуна за третман и одвожење отпада. „На њихов терет ће пасти и трошкови изградње инфраструктуре за пренос топлотне енергије, скупље два до два и по пута него на међународном тржишту, и то само у првих 12 повлашћених година“, упозоравају из Иницијативе.

Радиоактивни отпад чами чекајући

Радиоактивни отпад се у Србији депонује у централном складишту, под управом ЈП Нуклеарни објекти Србије, смештеном на парцели коју то предузеће дели са Институтом за нуклеарне науке Винча, на свега 12 километара од центра Београда. У нови објекат, изграђен 2007-2011, пребачено је из старог, безусловног, 3.000 кубика радиоактивног отпада из целе СФРЈ. Нови је објекат коштао 2.500.000 евра и подигнут је у оквиру пројекта техничке сарадње са Међународном агенцијом за атомску енергију, и под притиском Европе. Новим је Законом о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности, из децембра 2011, усвојеном по хитном поступку, избрисана обавеза надлежног Министарства просвете, науке и технолошког развоја да именује инспектора, као и рок за обавезно решавање одлагања нуклеарног отпада. Тим законом је основан и Директорат за радијациону и нуклеарну сигурност и безбедност Србије, при ком тек од 2019. функционише сектор инспекције за дату област. У њему ради шест инспектора, од седам систематизованих радних места, како за НИН кажу у Директорату. Независни стручњаци одавно апелују да објекат у Винчи не сме бити трајно решење, и упозоравају на опасност од радиоактивних громобрана, којих још има 600 у Србији. Они „не представљају непосредну опасност“, тврде у Директорату, док год неко нестручно лице не пожели да га уклони. Шта за то време раде „стручњаци“, не знамо.

Грађани ће платити и брану која спречава клизање постојеће депоније, али и цену експропријације и расељавања становништва са подручја око депоније, као и изградњу додатне депоније за вишак отпада, и алтернативног приступног пута преко Великог Села и Сланаца. Платиће и регулисање санације опасног отпада, док ће се страни инвеститори богатити његовим управљањем и управљањем комуналним отпацима, истиче стручни тим Иницијативе.

За то време, Стратегија управљања отпадом 2014-2019. је истекла, а да није евалуирана, нити је нова донета. У нацрту овог документа, односног на период 2021-2026. године (2020. је прескочена), о ком се за сада само спекулише, назире се промена курса ка стварању осам регионалних центара за рециклажу и производњу енергије, уместо фокусирања на већ превазиђене регионалне депоније (иако једине санитарне). Код нас су од 2014. оне изграђене у Ужичу, Лапову, Јагодини, Лесковцу, Пироту, Сремској Митровици, Врању, Панчеву, Горњем Милановцу и Суботици, док су оне у Инђији и Новој Вароши још у формирању. Међутим, и ту се круг затвара истом тезом: без компостирања, рециклаже и коришћења отпада као енергента, знатно се смањује и њихов век трајања.

Премда је однос државе према отпаду благо речено - крајње забрињавајући, она као главни проблем увек истиче дивље депоније. Њихов број варира у опсегу од 2.305 до 4.500, према проценама стручних служби и еколошких удруга. „На основу личног искуства боравка у природи и чишћења отпада, утисак је да је Србија претворена у непрегледну депонију“, каже Павловић.

И стварање дивљих депонија иде на душу грађана, премда веома често становника руралних подручја где није регулисано одвожење смећа, па се оно „селекује“ у сопственој режији на оно подложно паљењу и друго, изbacивању у шипражје и јаруге. Осим што евидентира дивље депоније, и то на основу дојава грађана, држава нема планова за њихово истребљење, иако неке у Војводини досежу површину и од десетак квадратних километара, док је свако четврто нелегално сметлиште у Србији у близини насеља и река.

Да ситуација буде још гора, паљењу отпада понекад прибегавају и сама комунална предузећа, или га гурну у реку, док сличне грешке праве и нес-

БЕСНА ЛАЛИЋ

дуковани активисти, иако из најбоље намере да Србију очисте, каже Павловић. Он стога едукацију сматра једним од најважнијих корака ка исправном односу према ђубрету. Важно би било и поштрити казнену политику, или се држати прописаног максимума од (свега) 150.000 динара за правна лица, 75.000 динара за предузетнике и 25.000 динара за грађане, он додаје.

Негативном тренду није од помоћи ни ниска откупна цена секундарних сировина, једва исплатива за неформалне сакупљаче. Депозитни систем, при ком потрошач плаћа за амбалажу при куповини, а тај му се новац враћа кад је испразњену донесе назад у трговину, још је у повоју. „Министарство заштите животне средине га ни не помиње од почетка пандемије, премда су на неким местима у Крагујевцу и Београду постављени тзв. рецикломати, захваљујући оператеру управљања амбалажним отпадом Секопаку“, каже Кристина Цвејанов. „Тако остаје да се надамо да ће привреда преузети иницијативу и обезбедити увођење система који омогућава да се више од 90 одсто пластичних и стаклених боца, лименки и тетрапака рециклира“, она закључује.

Нешто бисмо постигли и давањем субвенција за изградњу постројења за рециклирање, додаје Павловић. Годио би и повећање броја инспектора који не би реаговали тек на налог Министарства, већ и по директној пријави грађана. „Овако, контрола се углавном заснива на провери документације о кретању отпада, анализи отпадних вода и издувних гасова које су 'наравно' увек добре, а раде се периодично“, он објашњава шта све отежава доказивање

еколошког преступа. А заправо тешког криминала над нашим животима.

Апсурдна је и чињеница коју истиче Јездимировић: Србија тренутно више новца прикупи на име еколошких такси него што уложи у заштиту животне средине. А улаже свега 0,3 одсто БДП-а. „Новац ипак није кључни проблем са којим се суочавамо, већ недостатак политичке воље и знања на кључним позицијама“, Јездимировић напомиње. У уређеном систему о отпаду се размишља пре него што он настане. Јер, кад настане, онда је већ касно.

Међутим, наша власт не размишља у оквирима дугорочног решавања проблема, већ реагује тек кад је опомене неко из ЕУ. Јасна визија политичара, како истиче Павловић, измиче услед суочавања са фактом да је актуелни систем далеко испод европских стандарда, чије испуњење тражи много времена. Превидно, у односу на трајање политичких функција.

Да власт мисли на будућност, срачунала би општу корист од производње око 340 килограма отпада годишње по глави становника. Кад се томе додају отпади индустрије, стиже се до 12 милиона тона свеколиког смећа по години. Уколико се не дозвемо памети, угушићемо се у ђубрету, јер се „отпад гомила брже но што се ми о њему бринемо“, што би рекао Павловић. И брже но што директору Агенције за заштиту животне средине Филипу Радовићу треба да стави параф на одговоре које су за НИН припремили његови запослени, због чега смо остали ускраћени за званично тумачење еколошких прилика у Србији.

ДРАГАНА НИКОЛЕТИЋ